

Григорій Пустовіт, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОСТІР РОЗВИТКУ ДИТИНИ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано теоретико-прикладні засади створення соціально-педагогічного простору розвитку дитини в сучасних закладах позашкільної освіти. Доведено, що ці заклади мають всі необхідні умови ефективної освіти, виховання, розвитку і соціалізації дітей різного віку. У контексті цих процесів актуалізовано роль демократичних і гуманістичних засад організації соціально-педагогічного простору розвитку дитини як відкритої виховної системи. Наголошено на необхідності розв'язання проблеми об'єднання зусиль усіх соціальних інститутів у площині, де розвиток дітей здійснюється не стільки в інтелектуально-знаннєвому контексті, хоча це незаперечно важливо, а більше у психолого-педагогічному й соціально-педагогічному. Доведено, що сучасна позашкільна освіта має розглядатись як така, що виявляє найближчі перспективи розвитку зростаючої особистості саме у просторі її соціального життя у закладах позашкільної освіти, а тому вони мають стати центрами мотиваційного розвитку дітей, самореалізації їхніх уявлень про себе "Я-майбутнього".

Ключові слова: заклад позашкільної освіти; діти; освіта; виховання; розвиток; соціалізація; соціально-педагогічний простір; відкрита виховна система.

Літ. 11.

Hryhoriy Pustovit, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the Theory and Methods of Education Department,
Rivne State University for the Humanities

SOCIAL AND PEDAGOGICAL SPACE FOR CHILD DEVELOPMENT IN MODERN OUT-OF-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article analyses the theoretical and applied foundations of establishing a social and pedagogical space for child development in modern out-of-school educational institutions. It has been proved that these institutions have all the necessary conditions for effective education, upbringing, development, and socialization of children of all ages. In the context of these processes, there has been updated the role of a modern out-of-school education institution, which builds its activities on democratic and humanistic principles, and therefore is considered an open educational system that ensures the effectiveness of the important current processes of children's socialization. The author stresses the necessity of solving the issue of uniting the efforts of all social institutions in the area where children's development is implemented within the intellectual and cognitive context, although this is undoubtedly important, but rather in the psychological, pedagogical, and socio-pedagogical context. It has been substantiated that modern out-of-school education should be considered as one that reveals the nearest perspectives of the development of a growing personality in the space of his/her social life in out-of-school education institutions. Consequently, these educational institutions should become centres for the motivational development of children and the self-realization of their self-image of the "I am the Future". In this case, the leading characteristic of the constructed socio-pedagogical space for child development in modern out-of-school educational institutions is to provide effective processes of child socialization. They are considered free from pressure, constant instructions, and strict regulation of the life of each child, thereby contributing to the satisfaction of their educational needs, motives, and desires, through the establishment of comfortable personal communication and cooperation.

Keywords: out-of-school educational institution; children; education; upbringing; development; socialization; socio-pedagogical space; open educational system.

Постановка проблеми. Аналіз теоретико-прикладних конструктів побудови життєтворчої діяльності дитини в сучасних закладах позашкільної освіти дає змогу констатувати, що протягом останніх років, незважаючи на значну кількість як об'єктивних, так і суб'єктивних негативних чинників, досить помітною є позитивна динаміка створення різновекторного соціально-педагогічного простору, спрямованого на розвиток дитини на кожному з етапів її

онтогенезу. А тому освітній процес у цих закладах передбачає обов'язкове врахування умов функціонування особливої соціальної сфери вільного часу дитини, у межах якого актуалізується предмет педагогічної взаємодії в учнівсько-педагогічному колективі закладу позашкільної освіти, що "...детермінує процес не стільки педагогічного керівництва всією сукупністю видів і форм життєдіяльності зростаючої особистості, скільки її соціально-педагогічної підтримки у спільному

визначенні власних життєвих цілей, індивідуальної траєкторії розвитку і саморозвитку. Провідною умовою ефективності цих процесів стає самостійне набуття дитиною системних наукових знань, а отже формування її наукового світогляду, відповідних умінь і навичок та соціального досвіду їх самостійного застосування у подоланні перешкод (розв'язанні особистісних проблем, суспільних викликів і загроз), що заважають їй самостійно досягати бажаних успіхів у навчанні, самовихованні, спілкуванні та взагалі у власній життєтворчій діяльності” [10].

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Актуальними в контексті досліджуваної нами проблеми є фундаментальні наукові праці з вивчення дитини як суб'єкта активної життєдіяльності на всіх етапах її онтогенезу в соціокультурному чи освітньому й виховному середовищі, обґрунтування психолого-педагогічних механізмів формування її провідних особистісних якостей, ставлень чи орієнтацій Г. Балла, І. Бежа, Н. Бібік, М. Боришевського, І. Булах, К. Журби, В. Лозової, С. Максименка, Р. Павелківа, В. Рибалки, К. Чорної та інших.

Соціально-педагогічні основи освітнього і виховного процесу як чинника соціального становлення зростаючої особистості у різних закладах освіти відображено у наукових працях С. Алексєєвої, Р. Вайноли, Р. Короткова, О. Кузьменко, В. Курила, Н. Лавриненко, О. Пометун, С. Савченка, О. Сухомлинської, Ж. Петровича, Г. Пустовіта, Т. Суценко та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми соціалізації дітей та молоді, обґрунтування теоретико-методичних засад їхнього соціального становлення відображено у наукових працях Т. Алексєєнко, О. Безпалько, І. Зверєвої, А. Капської, Л. Коваль, Н. Коляди, Г. Лактіонової, О. Литовченко, М. Лукашевич, В. Москаленко, О. Мудрика, В. Оржеховської, С. Савченка, А. Сбруєвої, М. Шакурова та ін.

Мета статті. На основі аналізу сучасних психологічних та педагогічних наукових підходів, наукових праць і результатів здійснених досліджень визначити характерні ознаки теоретичних засад створення соціально-педагогічного простору розвитку дитини в сучасних закладах позашкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Для сучасної системи позашкільної освіти особливої актуальності набуває процес індивідуалізації життєвого шляху зростаючої особистості. На думку С. Алексєєвої, “...нові цінності і ціннісні орієнтації сучасної освіти обумовили необхідність індивідуалізації навчання як системи засобів, що спрямовуються на підтримку й розвиток самобутності учнів з метою самостійного вибору власних смислів навчання й розвитку та саморозвитку. Метою такої індивідуалізації навчання є формування й розвиток особистіс-

них цінностей учнів, їх підтримка та захист, забезпечення механізмів самореалізації, саморозвитку, саморефлексії, саморегуляції, самозахисту, самоосвіти та самовиховання, необхідних для становлення особистісного “Я-образу”, створення оптимальних умов для розвитку і становлення особистості як суб'єкта діяльності та суспільних відносин” [1].

У такому контексті індивідуалізація процесу освіти, виховання, розвитку і соціалізації зростаючої особистості в сучасних закладах позашкільної освіти сприяє ефективному усвідомленню нею своїх відмінностей від інших, своєї нинішньої, можливо, слабкості і водночас своїх унікальних особистісних можливостей – інтелектуальних, духовних, моральних, творчих та фізичних. Таке усвідомлення необхідне для духовного прозріння дитини, її самостійного й успішного просування у диференційованій позашкільній освіті, вибору сенсу життя й власного життєвого шляху. Інакше висловлюючись, йдеться про допомогу дитині з боку педагога в царині особистісного самовизначення і самоствердження [5].

Отже, можемо констатувати, що саме індивідуалізація життєвого шляху зростаючої особистості в закладі позашкільної освіти розглядається нами як система знаннєво-виховних орієнтирів, форм, методик та засобів, що забезпечують їй якісне усвідомлення своїх відмінностей від інших, власного потенціалу. Таким чином, йдеться про те, що сьогодні дитиноцентричний, особистісно орієнтований, особистісно діяльнісний та компетентнісний за змістом і побудовою процес у закладах позашкільної освіти передбачає організацію особистісно значущих для учня педагогічно створених, контрольованих і керованих ситуацій, сутність яких спрямовується насамперед на розв'язання його життєво важливих проблем, допомогу у визначенні власної життєвої стратегії та особистісного розвитку, саморозвитку і самостановлення. А отже, теоретико-прикладною основою у визначенні головної мети (на кожному з етапів та рівнів здійснення позашкільної освіти) є передовсім соціальне замовлення суспільства, що екстраполюється в особистісні замовлення батьків на здобуття їхніми дітьми якісної позашкільної освіти залежно від їхніх інтересів, освітніх потреб і бажань. Останнє дає підстави стверджувати, що дитиноцентризм сьогодні виступає провідною домінантою і дієвим теоретико-прикладним концептом змісту позашкільної освіти, детермінуючи насамперед процеси індивідуалізації навчально-пізнавальної діяльності дитини. І як підтверджує аналіз педагогічної практики, поряд з індивідуалізацією освітнього процесу, особлива роль належить процесам диференціації його освітньої, виховної, розвивальної і соціалізуючої діяльності. Головною перевагою індивідуально обраного і водночас диференційованого змісту власної нав-

чально-пізнавальної діяльності є те, що це дає змогу дитині навчатися у самостійно обраному й найбільш комфортному для неї освітньому творчому середовищі та досягати вищих якісних особистісних результатів. Крім того, індивідуалізоване й диференційоване навчання детермінує формування і розвиток важливих особистісних процесів, таких як самоактуалізація, самонавчання, самореалізація та самоконтроль. Саме такі процеси, як зазначає І. Бех, набувають особливого значення у психологічній структурі особистості, забезпечуючи формування інтересів завдяки розвитку творчої активності свого внутрішнього “Я” з опорою на суспільні ідеї, ідеали, цінності й моральні норми [4, 34].

Тобто, за нашим висновком, прагнення перебудувати чи змінити власне “Я”, результати власної життєтворчості та своє ставлення до навколишнього світу саме на позитивно-конструктивне, зробити його зрілим відповідно до рівня свого розвитку актуалізується передовсім здібностями дитини. Отже, можемо зробити висновок, що в усьому розмаїтті динамічних процесів розвитку і становлення зростаючої особистості у закладі позашкільної освіти провідною є саме активізація його особистісного потенціалу, пов’язаного зі зміною способів сприйняття власного внутрішнього світу, впливу на нього зовнішніх чинників соціокультурного середовища та безпосередньо виховних впливів учнівсько-педагогічного колективу, батьків і громади, членами якої вони є. Підтвердженням доцільності нашого висновку є думка В. Сухомлинського, який наголошував на тому, що “...пізнаючи навколишній світ, дитина має пізнати сама себе, проїнятися почуттям глибокої поваги до себе. Самоповага – це мати самовиховання. У почутті власної гідності – одне з найсильніших джерел людської честі, доброго імені, здорового самолюбства” [9, 286].

Відтак аналіз зазначеного вище дає підстави для висновку, що джерелом особистісного інтелектуального й духовного та фізичного зростання дитини у закладі позашкільної освіти на всіх етапах її онтогенезу є активізація її творчого особистісного потенціалу, в основі якого лежать її природні можливості, що первісно містили в собі тенденції самодетермінації, самоактуалізації та самореалізації, завдяки яким особистість зростає зсередини, що й зумовлюється становленням власної “Я-концепції” [3].

На підтвердження доцільності такого методологічного підходу у побудові соціально-педагогічного простору розвитку дитини в сучасних закладах позашкільної освіти наведемо думку В. Сухомлинського, який стверджував, що “...підліток стає справжньою людиною лише тоді, коли він уміє пильно вдивлятися не тільки в навколишній

світ, а й у самого себе, коли він прагне пізнати не тільки речі і явища навколо себе, а і свій внутрішній світ, коли сили душі спрямовані на те, щоб зробити самого себе кращим, досконалішим” [9, 229].

У такому контексті провідною тенденцією у побудові соціально-педагогічного простору розвитку дитини в сучасних закладах позашкільної освіти є обов’язкове врахування психологічних механізмів формування “Я-концепції” зростаючої особистості у процесі здобуття нею позашкільної освіти. У розгляді сутнісних ознак цієї концепції актуальною є позиція К. Роджерса, який у її змісті виокремлював здорову і конструктивну “...тенденцію щодо самоактуалізації, самореалізації й самостановлення”, визначаючи у такий спосіб її провідною і водночас руйнівною силою життєдіяльності особистості у навколишньому соціумі [11, 345–366].

Отже, можемо констатувати, що сьогодні організація творчої життєдіяльності дітей у закладах позашкільної освіти набуває суттєвого соціально-педагогічного змісту, оскільки дає змогу педагогізувати весь спектр їхнього дозвілля завдяки залученню до організованих форм дозвілєвої діяльності у відповідних різновікових творчих об’єднаннях за інтересами. А тому організація на цих теоретичних засадах освітньої, виховної, розвивальної і соціалізуючої діяльності закладів позашкільної освіти є реальною альтернативою їхнього неорганізованого дозвілля. А тому освітній процес у закладах позашкільної освіти набуває сьогодні тенденцій щодо обов’язкового створення комфортного соціально-педагогічного простору розвитку дитини як особливої соціальної сфери їхнього вільного від навчання у школі часу.

Тоді у нас є всі підстави стверджувати, що “...у межах обґрунтованої і запровадженої у практику діяльності закладів позашкільної освіти парадигми педагогічного супроводу дозвілєвої діяльності учнів провідною стає відмова від вузького погляду на їхній розвиток, сутність якого переважно традиційно розглядається саме в контексті розвитку інтелекту, тоді як процеси соціального й морального становлення і такого важливого елементу освітнього та виховного процесу цих закладів як самоорганізація, самостановлення й самоствердження зростаючої особистості залишаються до кінця не вирішеними” [7, 15–17].

Тому сьогодні процеси освіти, виховання й розвитку дітей у цих закладах освіти необхідно розглядати не лише у логічному взаємозв’язку, а й через актуалізацію процесів їхньої адаптації до соціалізаційних викликів і загроз, характерних для сучасного українського суспільства. У такому контексті є підстави для висновку, що сучасна позашкільна освіта має розглядатись як така, що виявляє найближчі перспективи розвитку зростаючої особистості саме у просторі її соціального життя у закла-

дах позашкільної освіти. Тому ці заклади освіти "...мають стати центрами мотиваційного розвитку дітей, самореалізації їхніх уявлень про себе "Я-сьогоднішнього" і "Я-майбутнього", а отже, сприяти в кінцевому результаті їхньому соціальному становленню..." за рахунок "...створення соціально-педагогічного простору входження зростаючої особистості у загальний для всіх життєвий простір" [8, 9].

Розв'язання цієї актуальної проблеми, за нашим переконанням, полягає у необхідності побудови соціально-педагогічного простору розвитку дитини будь-якого віку в сучасних закладах позашкільної освіти, який має бути комфортним і дружнім до неї. Тоді цей простір набуває ознак відкритої педагогічно орієнтованої системи її соціалізації, що об'єднує зусилля закладу позашкільної і загальної середньої освіти, сім'ї та громадськості у формуванні інтелектуально й фізично розвиненої, духовно збагаченої та соціально активної особистості.

Відтак, ефективність соціалізації дітей у соціально-педагогічному просторі їхнього розвитку в сучасних закладах позашкільної освіти забезпечується тим, що вони, як ніякі інші заклади освіти, є найбільш адаптованими до моделі сучасного соціального світу. Оскільки саме в його стінах будь-яка діяльність дитини є насамперед добровільною, отже, такою, що відповідає її індивідуальним освітнім запитам і потребам, забезпечує умови ефективного задоволення інтересів і власних бажань. Відповідно такий підхід до побудови навчально-пізнавальної діяльності зростаючої особистості підвищує якість процесів засвоєння нею провідних законів і закономірностей навколишнього соціопрородного середовища, а також норм і правил, за якими функціонує сучасне українське суспільство, способів соціально доцільної взаємодії і співпраці, міжособистісних і міжкультурних відносин, формує гуманне й толерантне ставлення до об'єктів і суб'єктів навколишнього соціуму. Водночас актуалізуємо увагу на тому, що соціалізація дітей у межах соціально-педагогічного простору їхнього розвитку в сучасних закладах позашкільної освіти здійснюється не стільки за рахунок бесід і співпраці з його педагогами і спеціалістами, участі у різноманітних різновікових творчих об'єднаннях і гуртках, у процесах спілкування з однолітками, проведенні спільних масових заходів, а переважно завдяки особливій атмосфері добровільності, доступності, комфортності співпраці в учнівсько-педагогічному колективі та, головне, можливості вільного самостійного вибору форм, методів і методик найбільш повного задоволення власних освітніх потреб та інтересів.

Своєю чергою, створення соціально-педагогічного простору розвитку дитини в сучасних закладах позашкільної освіти передбачає логічне поєднання процесів її освіти, виховання, розвитку та

соціалізації. Соціалізація зростаючої особистості у цих закладах освіти розглядається сьогодні як процес ефективного оволодіння нею соціальним досвідом і культурою громади чи суспільства загалом. Відповідно, суспільство розвивається у результаті соціально-культурологічних трансформацій, у межах яких передача новим поколінням історично вибудованого соціального досвіду є одним з пріоритетних напрямів його функціонування. Однак маємо зазначити, що процес соціалізації – це "...не стільки набуття і засвоєння дитиною соціального досвіду, скільки досвіду життєтворчості і життєздатності, завдяки формуванню життєстверджуючих якостей зростаючої особистості" [2, 407–410].

Таким чином, результатами екстраполяції цих процесів у педагогічну практику є визнання того, що "...сучасні заклади позашкільної освіти разом з іншими закладами освіти мають складати в регіонах України різнорівневу і водночас цілісну освітньо-виховну, розвивальну і соціалізуючу систему, що індивідуалізує інтелектуальний, духовний і фізичний, а головне, соціальний розвиток дитини в межах єдиного соціокультурного простору держави" [6].

Висновок. Отже, схарактеризовані теоретико-прикладні засади створення соціально-педагогічного простору розвитку дитини у сучасних закладах позашкільної освіти є одним з можливих напрямів удосконалення цієї освітньої галузі. Однак, ця стаття не розкриває всіх аспектів досліджуваної нами проблеми, а є лише означенням одного з ефективних підходів до її розв'язання. У подальших дослідженнях мають бути розглянуті проблеми формування цінностей і ціннісних орієнтацій дітей різного віку, формування їхньої соціальної активності та соціальної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева С. Індивідуалізація навчання у закладах загальної освіти як педагогічна проблема. Scientific Collection "InterConf", (42): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference "Theory and Practice of Science: Key Aspects" (February 19–20, 2021). Rome, Italy: Dana, 2021. pp. 290–296. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.02.2021.026>
2. Алексеев Т.Ф. Соціально-педагогічна діяльність. *Енциклопедія позашкільної освіти* / гол. ред. Г.П. Пустовіт. Рівне : О. Зень, 2017. 525 с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості : підручник для вищих навчальних закладів. Київ : Либідь, 2008. 840 с.
4. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 кн. : Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади : навч.-метод. видання. Кн. 1. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
5. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 256 с.
6. Пустовіт Г.П. Гринькова Н.М. Теорія і практика позашкільної освіти. Практикум : навч.-метод. посіб. для здобувачів освітнього рівня доктора філософії (PhD) за

спеціальністю “011 Освітні, педагогічні науки”. Рівне : РДГУ. 2021. 184 с.

7. Пустовіт Г.П. Педагогічна складова дозвілленої діяльності дитини у позашкільних навчальних закладах: соціокультурні виклики. *Інноватика у вихованні*. Рівне : РДГУ, 2016. Вип. 3. С. 15–27.

8. Пустовіт Г.П. Позашкільна освіта і виховання: теоретико-дидактичний аспект: монографія. Книга 1. Видання друге доп. і випр. Миколаїв : Видавництво МДУ ім. В.О. Сухомлинського. 2010. 379 с.

9. Сухомлинський В.О. Статті. *Вибрані твори в 5 томах*. Т. 5. Київ : Радянська школа. 1977. 639 с.

10. Pustovit H. Theoretical and applied principles of social protection of children and student youth in extracurricular education institutions. *Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie*. “W trosce o rozwój i bezpieczeństwo dziecka we współczesnym świecie”. Aspekty Publikacja finansowana ze srodkow Firm GATES POLSKA Sp. Z o. O., Legnicka Specjalna Strefa Ekonomiczna S.A., Koleje Dolnoslaskie S. A. 2022. 467 S. 390–413.

11. Rodgers C.R., Stevens B. Person to person. The problem of being human. N.Y. : Simon and Schuster. 1967. Vol. 5. pp. 341–384. URL: <https://interconf.top/documents/2021.02.19-20.pdf> (дата звернення: 01.07.2024).

REFERENCES

1. Aliksieieva, S. (2021). Indyvidualizatsiia navchannia u zakladakh zahalnoi osvity yak pedahohichna problema [Individualization of learning in institutions of general education as a pedagogical problem]. Scientific Collection “InterConf”, (42): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference “Theory and Practice of Science: Key Aspects” (February 19–20, 2021). Rome, Italy: Dana, Rr. 290-296. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.02.2021.026> [in Ukrainian].

2. Aliksieienko, T.F. (2017). Sotsialno-pedahohichna diialnist [Social and pedagogical activity]. *Encyclopedia of extracurricular education*. (Ed.). H.P. Pustovit. Rivne, 525 p. [in Ukrainian].

3. Bekh, I.D. (2008). Vychovannia osobystosti : pidruchnyk dlia vyshchykh navchalnykh zakladiv [Personality education: a textbook for higher educational institutions]. Kyiv, 840 p. [in Ukrainian].

4. Bekh, I.D. (2003). Vychovannia osobystosti: u 2 kn.: Osobystisno oriientovanyi pidkhdid [Personality education: in 2 books : Personally oriented approach : theoretical and technological principles : educational method]. Edition. Book 1. Kyiv, 280 p. [in Ukrainian].

5. Bekh, I.D. (2012). Osobystist u prostori dukhovnoho rozvytku : navch. posib [Personality in the space of spiritual development: teaching. manual]. Kyiv, 256 p. [in Ukrainian].

6. Pustovit, H.P. & Hrynkova, N.M. (2021). Teoriia i praktyka pozashkilnoi osvity [Theory and practice of extracurricular education]. Workshop: educational method. manual for holders of the educational level of Doctor of Philosophy (PhD) in the specialty “011 Educational, pedagogical sciences”. Rivne, 184 p. [in Ukrainian].

7. Pustovit, H.P. (2016). Pedahohichna skladova dozvilievoi diialnosti dytyny u pozashkilnykh navchalnykh zakladakh: sotsiokulturni vyklyky [Pedagogical component of children’s leisure activities in extracurricular educational institutions: sociocultural challenges]. *Innovation in education*. Rivne, Vol. 3. pp. 15–27. [in Ukrainian].

8. Pustovit, H.P. (2010). Pozashkilna osvita i vychovannia: teoretyko-dydaktychnyi aspekt: monohrafiia [Extracurricular education and upbringing: theoretical and didactic aspect: monograph]. Book 1. Second edition, supplement. and ex., 379 p. [in Ukrainian].

9. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). Statti [Articles]. Selected works in 5 volumes. Vol. 5. Kyiv, 639 p. [in Ukrainian].

10. Pustovit, H. (2022). Theoretical and applied principles of social protection of children and student youth in extracurricular education institutions. *Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie*. “W trosce o rozwój i bezpieczeństwo dziecka we współczesnym świecie”. Aspekty Publikacja finansowana ze srodkow Firm GATES POLSKA Sp. Z o. O., Legnicka Specjalna Strefa Ekonomiczna S.A., Koleje Dolnoslaskie S. A. 2022. 467 S. 390–413. [in Polish].

11. Rodgers, C.R. & Stevens, B. Person to person. *The problem of being human*. N.Y. : Simon and Schuster. 1967. Vol. 5. pp. 341–384. Available at: <https://interconf.top/documents/2021.02.19-20.pdf> (Accessed 01 July. 2024). [in English].

Стаття надійшла до редакції 19.07.2024

“Два основних надбання людської природи – це розум і міркування”.

Плутарх
давньогрецький письменник, філософ

“Швір мистецтва – це куточок всесвіту, побачений крізь призму певного темпераменту”.

Еміль Золя
французький письменник

“Світло науки одне, і, якщо зробити його яскравішим в одному місці, воно стане яскравішим усюди”.

Айзек Азімов
американський письменник

